

BULGARİSTAN İSLİMİYE İLİ KAZAN İLÇESİ TÜRK HALK KÜLTÜRÜNDE “KIRKLAMA” GELENEĞİ

Arş.Gör. Selma ERGİN*

Halkbilimi halk kültürünün maddi ve manevî unsurlarını derleyip değerlendiren bilim dalıdır. Halkbiliminin derlediği bu malzemeler değişik bilim dallarına kaynaklık etmektedir ve bu bilim dalının derlemelerde kullandığı birçok ilmî metodlar mevcuttur. Bu metodlardan en sağlıklısı “sahada derleme” metodudur. Tebliğimize konu olan “kırklama” geleneği yerinde ve sahasında tespit edilmiştir.

Türk kültürü adına yurtiçinde olduğu gibi yurtdışında da özellikle Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde çeşitli incelemeler yapılmaktadır. Oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk topluluklarının folklorunu araştırmak ve benzerlikler tespit edebilmek amacıyla yapılan çalışmalar Türk folkloru adına her geçen gün yeni bir zenginlik ortaya koymaktadır. Biz de bu maksattan yola çıkarak Bulgaristan İslimye üzerine yaptığımız Türk folkloru araştırmalarımızda doğum sonrası halk inanışlarından “kırklama” geleneği üzerinde durduk.

Bütün Türk topluluklarında doğum sonrası lohusalık döneminde hem annenin hem de çocuğun geçireceği ilk kırk gün çok önemlidir. Dolayısıyla annenin ve çocuğun çeşitli tehlikelere maruz kalabileceğine inanılan ve ona göre tedbirler alınan bu kırk günlük sürenin bitiminde “kırklama” adı verilen bir tören yapılmaktadır. Kırklama çocuğun doğumundan sonraki kırkıncı günde yıkanması geleneği olup Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Türkiye dışında yaşayan Türkler tarafından da halen yaşatılmakta olan bir gelenektir. Asıl amaç yeni doğan çocuğa yönelik bir tehlike olan “kırk basması”nı önlemektir. Kırk basması ise; *doğumdan sonra kızları otuzbeş gün erkekleri ise kırk gün etkilediğine inanılan majik bir güç olarak anlaşılmaktadır*¹.

Kırklama geleneğinde öncelikle ilğimizi çeken unsur 40 sayısıdır. Niçin başka bir sayı değil de özellikle 40 sayısı vurgulanmaktadır? *Türk etnolojisinde sihrin malı olmuş*

---

* Trakya Üni. Fen-Edb.Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Hüseyin Sevindik, “Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açından İncelenmesi”, I.Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri II, Ankara 1996

3, 7, 9, 40, 41 gibi sayılar vardır. Koruyucu maddelerde, hastalıkların iyileştirilmesinde, lohusalıkta, ad koymada, nazarda, ölüm v.b. şeylerde yapılan pratik işlemlerin yanında kullanılan bu sayılardır. Pratiğin istenilen faydayı sağlayabilmesi amacıyla, pratik 3, 7, 40, 41 kere tekrar edilmektedir. Şu halde, pratiğin bu sayılar çerçevesinde tekrar edilmesi sihri bir kuvvete inançtan başka bir şey değildir². Bu sayıların taşıdığı sihri gücün kaynağını arayıp bulmak, bazı yerlerde uğurlu, bazı yerlerde uğursuz gözü ile bakılmalarının sebeplerini belirlemek elbette kolay değildir. Fakat Eski Türklerin sosyal hayatında önemli bir yer tutan, onların düşüncelerini, efsanelerini ve masallarını doldurarak Türk dilinin ayrılmaz birer parçası haline gelen bu sayıların boşuna söylenmediği, hepsinin bir sebebe dayandığı ortadadır³.

“Kırk” motif veya unsuru etnolojimizde, folklorumuzda, onomastiğin alanına giren yer adlarımızda olduğu gibi ziyadesiyle Türk anonim edebiyatı metinlerimizde karşımıza çıkmaktadır. Edebî metinlerimizde –bilhassa Türk destanlarında- “kırk motifinin” nereden kaynaklandığı hususunda kesin bilgilerimiz yoktur. Çünkü hem İslam öncesi hem de İslam sonrası metinlerimizde ve geleneğimizde “kırk” motifi mevcuttur. Uygurca Oğuz Kağan destanında Oğuz kırk günde yürür, kırk günde konuşur, Muz (Kafkas) dağının etrafını kırk günde dolaşır, son verdiği şölende kırk kulaç yüksekliğinde direk diktirdiği gibi, şölen için kırk tane masa hazırlar. Dede Korkut, Manas, Battal Gazi, Danişment ve diğer destanlarda ise kırk motifi, kahramanın etrafında bir kuvvet haline gelen kırk yoldaşı (alp) veya kırk ereni ifade eden bir kavramdır⁴. Bu motif sadece Türk kültüründe değil Sami, Arap ve İsrail kültüründe de mevcuttur. İslamiyetten önceki Arap ve İsrail geleneğinde de kırk sayısı ile değişik kavramların ifade edildiği tespit edilmiştir⁵. Tebliğimize konu olan bu motif değil; kaynağı tamamen İslam inancına dayalı olarak anne ve bebeğin doğumdan sonraki kırkıncı günde yapılan kırklanması geleneğidir. Bu geleneğin Bulgaristan Türklüğü’nde yaşatılan şeklini Bulgaristan İslimye ili Kazan ilçesi Vayıslar (Orlova) köyünde yaşayan ve şu an 50 yaşında olan Fatma Ademova’dan tespit etmiş bulunmaktayız.

Bulgaristan Türklüğü’nde ilk kırk gün içinde anne ve çocuk kesinlikle yalnız bırakılmaz. Eğer çocuk yalnız bırakılacaksa yatağının üstüne veya başucuna Kur’an, bıçak,

² Tuncer Gülensoy, “Türklerde 3, 7, 40 Sayıları Hakkında”, Bayrak, Ankara 1966, S.24, s.12

³ Tuncer Gülensoy, “Türklerde Dokuz Sayısı”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV, Ankara 1976

⁴ Ali Öztürk, Türk Anonim Edebiyatı, Erzurum 1985 s.196

makas veya ekmek bırakılır. Buradaki maksat, yalnız kalan çocuğa cinlerin veya kötü ruhların musallat olmasını önlemektir. Aynı uygulamayı Anadolu’da da görmekteyiz. *Aydın’da lohusa kadının başucuna bıçak, demir parçası veya süpürge konulur ise cinlerden korunacağına inanılır*⁶. *Korunma için maden (demir, bıçak, maşa) bitki (süpürge), toprak (taş-kaya), su, ateşten medet umulur. Uzakdoğu inançlarının anasır-ı erbaa kapsamına giren bu inançlar, Türklerin ilk inanç sisteminde de birer kutsal kültürler*⁷. Yine bu kırk gün içinde kırkını doldurmamış iki bebek, lohusa ve çocuğuna kırk basmaması için yanyana veya karşı karşıya getirilmez. İslimye’deki bu inanişâ Anadolu’nun hemen hemen her yerinde; *Kastamonu, İstanbul, Yusufiye, Mersin, Manisa, Pazarören, Eskişehir, Antep, Alacahöyük, Çorum, Isparta, Bayburt, Maraş, Balıkesir, Antalya, Sivas, Sinop, Afyon, İzmir, Konya, Kayseri, ve Ordu*⁸’da rastlamaktayız. İnceleme sahamızda yine bu kırk gün zarfında adetli bir kadın çocuğun bulunduğu odaya girmez. Girmek zorunda kalırsa da “annen de benim gibi” ifadesini kullanır. *Erzurum’da, adetli iken veya gusül abdesti alınması gerekiyorken almadan kırklı görmesine gidilirse çocuğun ölümüne, lohusanın ruhî sıkıntıya düşeceğine veya anne ve çocuğun yüzünde yaralar çıkıp, annenin sütünün kaçacağına inanılır*⁹. Aynı şekilde Kıbrıs Türklerinde de *ay hastalığında olanlar, kırklanmayan lohusalar ve yeni gelinler, çocuğun ölümüne neden olmamak için lohusaya gitmezler*¹⁰.

Çocuk dünyaya geldikten sonra bir hafta boyunca her sabah yıkanır. Yıkama suyuna bir parça tuz atılır. Bunun nedeni çocuğun ilerde ter gibi çeşitli vücut kokularından arınıp güzel kokması içindir. Özellikle kulaklarının arkası, ağzı ve yüzü yıkanır. Yedinci günü çocuğun annesi, yıkama suyunun içine “annesinden, babasından, dedesinden” diyerek birkaç tane madeni para atar. Aynı zamanda her sabah bir yumurta kırılıp sarısı ve bir parça tuz da bu suya atılır. Kırılan yumurtaların kabukları hergün önceden hazırlanan kırmızı bir yün ipliğe dizilir. Bu dizin evin kapısına veya varsa bahçedeki üzüm asmasına asılır. Böylece o evde yeni doğmuş ve henüz kırkı çıkmamış bir çocuk olduğu herkesce anlaşılır. Buradaki para, zenginliği ve madeni olmasından dolayı dayanıklılığı

---

⁵ Öztürk, a.g.e. s.196

⁶ Yaşar Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara 1996, s.7

⁷ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara 1990, s.54-57

⁸ Orhan Acıpayamalı, Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü, Ankara 1974 s.86

⁹ Hülya Taş, “Erzurum’da Doğum ve Çocukla İlgili Eski Adet ve İnançlar”, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Ankara 1996, s.205

¹⁰ Erdoğan Saracoğlu, “Kıbrıs’ta Doğumla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV, Ankara 1987 s.329

simgelerken çocuğa da sağlıklı ve zengin bir hayat getireceğine inanılır. Yumurta ise, çocuğun cildinin yumurta gibi pürüzsüz ve güzel olması için katılmaktadır. İnceleme sahamızda bebeğin doğumunun 20. günü yarı kırkı sayıldığı için küçük bir tören yapılır. Bebek, annesi, kayınvalide varsa eltiler yarı kırkı uçurmak için gelinin annesinin evine giderler. *Anadolu'da (Urfa, Erzurum) buna "küçük kırk" da denmektedir¹¹*. Bebeğin doğumunun 40. günü ise "tam kırkı" adı verilen geleneksel kırklama töreni yapılır. Çocuğun yıkanacağı suyun içine yine madeni eşya (bozuk para, altın, gümüş yüzük vs.) yumurta sarısı ve bir parça tuz atılır. Yıkama işlemi önce bebeğe sonra da anneye uygulanır. Çocuğun yıkanmasından sonra kaynana, gelinini ve torununu yanına alarak "kırk uçurmak" maksadıyla anneanneye ve en yakın akrabalara ziyarette bulunur. Bu ziyaretler sırasında, ziyaret edilen her haneden çocuğa bahşiş verilir. Verilen bahşiş genellikle yumurtadır. *Anadolumuzun çoğu yerinde de kırklama âdetini takiben "kırk uçurma", "kırk kovalama" adı verilen âdet yerine getirilir. Şöyle ki çocuk ve annesi kırklandıktan sonra giyinir ve uzak komşulara veya çocuğun ebesine götürülür. Burada çocuğa bir takım hediyeler verilir¹²*. Gerek derleme sahamızda gerekse Anadolu'nun hemen hemen her yerinde, "kırklama geleneği" yapılan bu ziyaretle tamamlanmış olmaktadır. Bununla birlikte inceleme sahamızdan farklı olarak Anadolu'da sadece İzmir çevresindeki Tahtacılar'da susuz olarak uygulanan ikinci bir kırklama şekli daha mevcuttur. *Susuz kırklama da kırkinci günde yapılmakta ve sadece çocuk kırklanmaktadır¹³*. Susuz kırklama şu şekilde yapılmaktadır: *Beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelen kadınlarından ikisi, beşiğin sağ ve soluna oturur. Sağdaki kadın başı kibleye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak; "sallu salavat, sallu Muhammed diyenin akıbeti hayrolsun" der ve çocuğu, beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın, çocuğu derhal beşiğin altından sağdaki kadına iade eder. Çocuk üç kere aynı şekilde yuvarlandıktan sonra kırklama ameliyesi bitmiş olur¹⁴*.

Derleme sahamızda çocuğun kırklanmasını takiben "çocuk gezesi" denilen geleneksel bir tören daha yapılmaktadır. Çocuğun anne ve baba tarafı bu kırk gün boyunca adeta birbirleriyle rekabet edercesine bir hazırlık yaparlar. Rekabetin konusu, "çocuk gezesi" adı verilen bu törende çocuğa verilecek olan hediyelerdir. Her iki tarafın da

---

¹¹ Zümrüt Erk, "Anadolu'da Kırklama", I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV, Ankara 1976 s.102

¹² Erk, a.g.m. s.105

¹³ Erk, a.g.m. s.105

kararlaştırdığı bir günde bütün hısım-akraba ve hatta komşular çocuğun bulunduğu evde toplanırlar. Bu törenin özelliği sadece kadınların katılmasıdır. Misafirler kendilerine verilen ziyafetten sonra genişçe bir odada ya da salonda, odanın bir tarafında çocuğun anne tarafından diğer tarafında da baba tarafından akrabalar olmak üzere toplanırlar. Çocuk varsa halası yoksa baba tarafından yakın bir kadın akrabası tarafından ilk önce annesinin kucağına oturtulur. Anne bu kadına para ya da içinde mendil, çorap, başörtüsü vs. bulunan bir bohça hediye ederek çocuğu tekrar kadına verir. Bu kadın sırayla hazır bulunan bütün misafirlerin kucağına çocuğu oturtarak kendi bahşişini ve çocuğa verilen hediyeleri toplar. Burada çocuğun önce baba tarafından sonra da anne tarafından akrabalarının kucağına verilme sırası gözetilir. Yapılan bu törene “çocuğu satmak” denir. Bu satma töreni bittikten sonra aynı kadın, çocuğa verilen bütün hediyeleri “bu halasından, bu teyzesinden, bu ninesinden ...” gibi diyerek tek tek herkese gösterir. Bu törende çocuğa verilen hediyeler genellikle gelecekte kullanabileceği türden hediyelerdir. Erkek akrabalar her ne kadar bizzat bu törene katılmasalar da eşleri vasıtasıyla hediyelerini gönderebilmektedirler. Mesela çocuğun babası bir miktar para yollar. Okuyucu kadın işe biraz da espri katarak “büyüdüğünde araba alsın diye bu da babasından” gibi bir ifadeyle erkek akrabalarından gelen hediyeleri de sırayla teşhir eder. Bu törene aynı zamanda “çocuğun küçük düğünü” adı verilmektedir.

Toplumsal bir olgu olan doğum olayının insan hayatındaki önemi malumdur. Bu nedenle doğumla ilgili geleneksel uygulamalarda ayrı bir hassasiyet ve kültürel açıdan da uzun bir tarihin birikimlerini bulmaktayız. Bu birikimlerin çoğu dinî niteliklidir. Hemen hemen her dinde –hristiyanların vaftiz ve yahudilerin yıkanma törenleri gibi– arınma ve yenilenmeyi belirten dinsel amaçlı bir yıkanma âdeti vardır. Tebliğimize konu olan “kırklama” geleneğimizin özündeki gaye, temizliğin temelindeki su ve yıkanma vasıtasıyla doğum esnasında ve sonrasında kırk günlük süre zarfında kirli sayılan annenin temizlenmesini, bir takım hastalıklara ya da kötü ruhlara karşı güçlü duruma gelmesini sağlaması; yeni doğmuş çocuğun da artık topluma kabul edildiğinin ilan edilmesidir. Bulgaristan İslimye Türk kültüründe yaşayan bu geleneğimizin yaptığımız karşılaştırmalarda Anadolu Türk kültürüyle paralellik gösterdiği ortadadır. Yaptığımız çalışma Balkanlar’da çok sınırlı bir coğrafyayı kapsamasına rağmen zikredilen ilçe, tespit edebildiklerimiz açısından Anadolu’nun herhangi bir ilçesinden farklı değildir. Bu

---

¹⁴ Acıpayamlı, a.g.e. s.96

paralellik bize Balkanlar'daki Türk kültürünün, Anadolu Türk kültürünün bir uzantısı ve yansıması olduğunu göstermektedir.

Netice itibariyle doğum ve sonrası geleneksel uygulamalar, oldukça geniş bir coğrafyada yaşayan Türkler arasında bazı farklılıklar gösterip değişime uğrasa da yaşamaya devam etmektedir.